

Отримано: 29 вересня 2021 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2021 р.

Прийнято до друку: 3 грудня 2021 р.

e-mail: pryimakdasha@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-12(80)-117-119

Приймак Д. В., Глінка Н. В. Проблема передачі мовного коду автора та особливості його перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острогор : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 12(80). С. 117–119.

УДК: 811.111

Приймак Дар'я Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національно-Технічний Університет України
«Київський Політехнічний Інститут імені Ігоря Сікорського»
Глінка Наталія Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національно-Технічний Університет України
«Київський Політехнічний Інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРОБЛЕМА ПЕРЕДАЧІ МОВНОГО КОДУ АВТОРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Дослідження включає в себе послідовне вивчення авторського стилю, реалізує особистість автора у текстовому виробництві та оновлює його у перекладах. Данна проблема звертає на себе увагу багатьох лінгвістів. Мета статті полягає в виявленні особливостей передачі мовного коду автора та його трансформацію при перекладі. Вивчення мовного коду полягає в дослідженні закономірностей використання мовних засобів їх поєднання між собою, тим самим утворюючи стиль автора як єдине ціле. Мовний код є свого роду манерою, в якій автор пише свої твори, віддаючи перевагу тим чи іншим мовним засобам. Мовний код письменника можна визначити і як спосіб організації словесного матеріалу, який відбиваючи художнє бачення автора, створює новий, тільки йому властивий образ світу. Мовним кодом називають цілісну систему, що виникає внаслідок застосування певних принципів відбору, комбінування і мотивованого використання мовних засобів.

Ключові слова: мовний код, ідіостиль ідіолект.

Darya Pryimak,
PhD of Philological Sciences, Associate Professor,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
Natalia Glinka,
PhD of Philological Sciences, Associate Professor,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

THE PROBLEM OF TRANSMISSION OF THE AUTHOR'S LANGUAGE CODE AND FEATURES OF ITS TRANSLATION

The research includes a consistent study of the author's style, realizes the author's personality in text production and updates it in translations. This problem attracts the attention of many linguists. The purpose of the article is to identify the features of the author's language code transmission and its transformation during translation. The study of the language code is to study the patterns of use of language tools to combine them with each other, thus forming the style of the author as a whole. The language code is a kind of manner in which the author writes his works, preferring one or another language means. The language code of the writer can be defined as a way of organizing verbal material, which, reflecting the artistic vision of the author, creates a new, unique image of the world. Language code is a holistic system that arises from the application of certain principles of selection, combination and motivated use of language tools. First, it is necessary to consider how the concepts of "language code" and "idiostyle" relate to each other. The study of the author's style consists in studying the patterns of using linguistic means of combining them with each other, thereby forming the author's style as a whole. Idiostyle is a kind of "handwriting" of the author, the manner in which he writes his works, giving preference to one or another language means and their translation.

Key words: language code, idiostyle, ideal.

Мовний код письменника залежить від ідіолекта, тобто сукупності індивідуальних ознак мови людини, обумовлених національністю, віком, сферою діяльності, світоглядом. Індивідуальне використання цих ознак формує авторську манеру, на основі якої утворюється мовний код письменника. Н. В. Белозерцева, С. Н. Богатирьова визначають ідіостиль автора як стійку сукупність ознак манери його творів, системи образів, засобів виразності та інших рис, що характеризують твори письменника, що відрізняють його роботи від робіт інших авторів. Дослідження мови автора або, вірніше, коду письменника – це суміжна область між літературознавством і лінгвістикою. Однак кожна з цих наук, маючи один і той же предмет дослідження, підходить до нього з різних сторін.

Лінгвістика розглядає насамперед своєрідність вибору мовних засобів і системність такої своєрідності, але проблема мовного коду письменника цим не обмежується. Деякі питання, що виходять за межі чисто лінгвістичного аналізу, все ж в тій чи іншій мірі визначають вибір мовних засобів. До них, зокрема, можна віднести композицію твору, сюжет і способи його розгортання, літературну школу або напрямок, до якого належить письменник, і багато іншого. Даними питаннями займаються літературознавці. Лінгвіста ж цікавить проблема літературної норми, її коливання, виправдані і не виправдані її порушення, кордони цих порушень або відступів і ряд інших питань, пов'язаних з функціонуванням норм літературної мови. Літературознавча стилістика вивчає сукупність засобів художньої виразності, характерних для літературного твору, автора, літературного напряму або цілої епохи, і фактори від яких залежить художня виразність. Існує безліч робіт з вивчення стилю і коду мови Шекспіра, Мільтона, Моема [4, с. 140].

Формування поняття «мовний код» відбувається одночасно з формуванням поняття мовної особистості. Питаннями визначення мовної особистості займалися такі лінгвісти, як Ю. М. Тинянов, Ю. Н. Караулов, В. В. Виноградов, Б. А. Ларін

та інші. Особливу роль в дослідженні даної проблеми відіграє вивчення образу автора в творах. Тут необхідно відповісти на таке запитання: якими засобами автор твору висловлює в ньому своє ставлення, в тому числі за допомогою яких засобів. На думку О. В. Карелова питання про співвідношення мовних засобів, використовуваних письменником, з національною мовою на даному етапі його розвитку є одним з головних питань лінгвістичного вивчення його стилю та мовного коду [2, с. 10]. Він вважає, що мовний код є основною категорією стилістики художньої літератури, а елементи його побудови складаються в єдину стилістичну систему. Однак, вона сприймається не повністю, а виділяються окремі особливо значущі, виразні ознаки. Він зазначає також, що для зображення індивідуального стилю письменника необхідно взяти до уваги розвиток його стилю, його ставлення до інших стилів творів, що відносяться до періоду його творчості. Існує безліч досліджень, присвячених вивченню індивідуальних стилів різних українських і зарубіжних письменників. Незважаючи на це, індивідуальний код автора вимагає подальшого всебічного вивчення.

Таким чином, основною метою подібного дослідження є аналіз закономірностей і прийомів стильової організації твору, взаємозв'язку його структурних елементів, їх співвідношення і взаємодії. Для повноцінного ж аналізу стилю твору необхідно також зрозуміти задум письменника, ідею, тему твору, його сюжет і образи персонажів. Проблемам вивчення мови художнього твору і визначення способів його стилістичного аналізу було присвячено дуже багато статей і досліджень, але їх результати поки що далекі від наукового вирішення. Розуміння словесного складу і композиційного ладу художнього твору багато в чому залежить від правильного висвітлення функціональних своєрідностей мови художньої літератури в відповідну епоху. Термін «код» може вживатися в кількох значеннях: Сукупність художніх засобів, характерних для творів мистецтва будь-якого художника, епохи або нації; Система мовних засобів, характерних для того чи іншого літературного твору, автора або напряму; Характерна манера поведінки, метод або сукупність прийомів виконання чого-небудь; Емоційна тональність мови. В даному дослідженні поняття мовний код буде використано в його першому і другому значенні. Таким чином мовний код – це сукупність художніх засобів, характерних для того чи іншого твору, автора, напрямку або епохи. Вивчення авторського коду полягає в дослідженні закономірностей використання мовних засобів їх поєднання між собою, тим самим утворюючи мовний код автора як єдине ціле» [1, с. 140].

«Короткий словник літературознавчих термінів» дає таке визначення терміну : «В основі поняття лежить подібність, однорідність, єдність творчих особливостей, властивих даному письменникові: ідей, характерів, сюжету, мови. Вона зумовлена насамперед біографією, життєвим досвідом, культурою, талантом, тим соціальним станом, в який розвивається його творчість і по відношенню до якого він, природно, займає певну позицію в залежності від своїх естетичних ідеалів» [5, с. 2]. Дійсно, великий вплив на творчість письменника його біографії підкреслюють багато дослідників. В. В. Виноградов вважає, що художні твори можуть і навіть повинні носити сліди історичного своєрідності життя автора [6, с. 1]. Г. О. Винокур відзначає також, що «образ автора визначається всією складною сукупністю явищ, що створюють ту чи іншу літературну обстановку, тобто його літературною школою, його естетичними поглядами [4, с. 140]. Досліджуючи проблему мовного коду автора в галузі художнього перекладу, М. А. Новикова приходить до висновку, що історична ситуація є одним з факторів, що впливають як на авторський, так і на перекладацький стиль [4, с. 14].

Отже, образ автора є детермінантою художнього тексту і головною категорією його аналізу. Але письменник не може залишатися просто реєстратором або «передавачем» різних подій, тих чи інших змін в житті суспільства. Творча індивідуальність письменника – це аж ніяк не відхилення від норми. Стосовно ситуації і традицій він обов'язково займає певну позицію. Не можна не погодитися з В.А. Кухаренко, яка визначає мовний код письменника як «індивідуальну мовну систему автора, яка відображатиме суб'єктивне сприйняття їм світу об'єктивної дійсності, що реалізує його ідейно-естетичні установки» [3, с. 1]. Однією з найважливіших характеристик мовного коду є новаторство письменника. Це питання є спірним. Так, Р. А. Будагов зазначає, що стиль Мопассана набагато більш простим і традиційним, але тим не менш внутрішньо він виявився набагато більш новаторським. Цей феномен автор пояснює наступним чином: «В області літературних стилів новаторство зазвичай спирається на традиції». Це вказує на те, що «основні стилістичні поняття і терміни, в тому числі такі, як простота, ширість, ясність в різні епохи у різних письменників наповнюються зовсім неоднаковим змістом». Новаторськими можна вважати такі зміни, які вносять щось якісно нове в літературу на сучасному для автора етапі. Але новаторство не повинно ставати самоціллю, перетворюватися в шаблон і втрачати інформативність. Як сказав Ю. М. Лотман, новаторство – «значуще ставлення до традиції, водночас відновлення пам'яті про неї і розбіжність з нею» [4, с. 15].

І, нарешті, формування мовного коду неможливо без такої якості, як талант, який важко піддається визначенню, але завжди відчувається в художньому тексті. А.А. Нестеренко, наприклад, вважає, що художній талант – це здатність образно уявити або зобразити життя в будь-якому виді мистецтва. Тільки в тому випадку, якщо у письменника-початківця є в наявності талант, йому можна допомогти знайти себе, очистити мову від штамів і в'язких оборотів, виробити звичку до невпинних, невідступних пошуків вірного слова, єдиного вірного слова, яке з максимальною точністю передає саме цей відтінок думки і саме ту ступінь її напруження, які потрібні». Можна сказати, що письменник – це одночасно і «чарівник», відзначений талантом, і великий трудівник, постійно шукає потрібне слово. Саме словесна матерія є, на думку В. А. Кухаренко, є «єдиною реальністю, з якою доведеться зробити висновки про світосприйняття автора, характер інформації, що відображається ним дійсності, адекватності і типовості зображення» [1, с. 14].

У колективній монографії «Індивідуально-художній стиль і його дослідження», написаної під її редакцією, аналіз творів англійських та американських письменників проводиться в два етапи. Перш за все вивчається ідіолект письменника, тобто «одиночки синтаксичного, лексичного, морфологічного, фонетичного рівнів, їх частоти і розподіл в тексті». На другому етапі кількісний підхід доповнюється якісним: розглядається функціонування найбільш частотних мовних одиниць в контексті, сюжетно-тематичні та жанрово-композиційні особливості тексту, тобто ідіостиль. Таке двоступеневе дослідження дозволяє об'єднати лінгвістичний і літературознавчий аналіз, застосовується багатьма сучасними лінгвістами. Об'єктом їх вивчення стає ідіолект і ідіостиль письменника. Е. В. Літус дає наступне визначення цим поняттям: «Вважаємо, що мовна особистість по відношенню до індивідуального художньої творчості реалізується в ідіолекті- сукупності мовних одиниць, які репрезентують індивідуальну картину світу, ідіостиль-сукупності способів і прийомів вираження авторських інтенцій у змісті текстів – і проявляється через всю систему образотворчих засобів.

Таким чином, проаналізувавши роботи з проблеми мовного коду і індивідуального стилю, можна виділити наступні параметри, які важливі для їх формування: біографія і життєвий досвід письменника; його громадянська позиція, культура і талант, що дозволяють ввести щось якісно нове в літературу; ідіолект, і зокрема, що найбільш вживанні мовні одиниці, що відображають «картину світу» письменника; своєрідність образотворчих засобів, що застосовуються автором для самовираження в рамках художнього твору. Поряд з вивченням мовного коду автор необхідно також розглянути проблему прозорості / непрозорості перекладача. На думку Д. В. Псурцева дане питання безпосередньо пов'язане з проблемою перекладу. Автор задається питанням, що саме має бути передано в міжмовному художньому перекладі, що є інваріантом і має бути передано в міжмовному перекладі: сюжет, авторський задум, його мовний код? В ідеальному перекладі повинні бути збережені всі ці аспекти. Щоб переклад був адекватним повинен бути збережений баланс загальномовного і авторського [5, с. 187-196].

При передачі авторського компонента перекладач повинен підібрати функціональний аналог. При цьому вірним підходом буде відтворення в перекладі авторських стилістичних прийомів і структур. Однак це не означає, що перекладач може дозволити собі буквальний переклад. На думку Д. В. Псурцева буквализм – це формальна передача загальномовного, тобто прийняття властивостей самої мови за властивостей стилю автора. У той же час перекладач не повинен відходити від оригіналу, змінювати його, виправляти «помилки» автора, а навпаки відтворювати їх у перекладі за допомогою компенсації. Художній переклад – це складний процес, що вимагає від перекладача не тільки знання мови оригіналу і мови перекладу, а й певного обсягу фонових знань, ерудованості та навичок перекладу. Л. С. Бархударов, посилаючись на визначення слова «переклад» в тлумачному словнику Д. Н. Ушакова, визначає переклад як психофізичний процес, що проходить в мозку перекладача під час здійснення перекладу, результатом якого є текст на мові перекладу. Він вважає його видом міжмовної трансформації. На думку ж А. Д. Швейцера, переклад – це односпрямований або двофазний процес міжмовної комунікації, при якому на основі тексту оригіналу, підданого цілеспрямованому перекладацькому аналізу, створюється вторинний текст, або «метатекст», що заміняє первинний в іншому мовному середовищі. Даний процес характеризується установкою на передачу комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікованого під впливом відмінностей мов і культур. Крім того, для здійснення якісного, а значить адекватного перекладу твору, перекладач повинен вникнути в суть твору, зрозуміти його проблематику і ідею автора. Однак при переході з однієї мови на іншу, деякі деталі губляться. Щоб переклад був близький до оригіналу, недостатньо просто дотримуватися сюжету і слову автора при перекладі, але також необхідно передати експресивність твору, як можна точно передати індивідуальний мовний код автора твору. Отже, у своїй роботі перекладач повинен відтворити художнє своєрідність оригіналу, характер епохи, в яку він був написаний, мову персонажів. У художньому творі відбивається авторське бачення дійсності, відбувається перетворення семантики слів, що створює труднощі при перекладі. Кожен письменник носій і творець національної культури мовлення. Повноцінна передача духу оригіналу залежить від того на скільки в перекладі збережено єдність і співвідношення змісту і форми. Перекладач повинен домогтися відтворити оригінал в його художньо-естетичній цілісності [3, с. 71-73].

Крім того, в художньому перекладі більшого значення набуває творча функція перекладача, тому що художній переклад має образність, виразність і іншими художніми достоїнствами. Отже, завданням перекладача є створення твору, який надає той же художньо-естетичний вплив, що і оригінал. На думку В.В. Сдобникова створення художнього образу є не метою літературного твору, а також засобом передачі інформації, особливим способом здійснення впливу на читача. Беручись до безпосереднього перекладу, перекладачеві необхідно спершу проаналізувати текст оригіналу. Для здійснення грамотного перекладацького аналізу, а згодом адекватного перекладу, він повинен відповісти на ряд питань: Хто автор тексту? Коли і де він був написаний? У чому полягає його задум, ідея? В якому мовному жанрі виконання текст? В якому функціональному стилі він існує? Визначити специфіку мови і тексту.

Висновок: Перш за все в роботі було виділено визначення поняття «мовний код» В ході дослідження стало зрозуміло, що культурно-історичної ситуації мають вплив на розвиток жанру, домінантні елементи жанру – носії «пам'яті жанру» – забезпечують єдність і визначають відносини всіх компонентів створюваних письменником текстів, в яких реалізується його «мовна особистість». Вивчення мовного коду автора є предметом дослідження, як літературознавства, так і лінгвістики. Однак кожна з цих наук підходить його вивчення з різних сторін. Перекладацький мовний код мало вивчене явище, проте він відіграє важливу роль у створенні якісного перекладу. Художній переклад – це складний процес, що вимагає від перекладача не тільки знання мови оригіналу і мови перекладу, а також широкого кругозору та ерудиції. У своїй роботі перекладач повинен відтворити художнє своєрідність оригіналу, характер епохи, в яку він був написаний, мова персонажів і індивідуально-творчий код автора, а також правильно підібрати мовні засоби, згідно їх семантиці. Дослідниками пропонуються різні схеми перекладацького аналізу. Представники лінгвістичної теорії вважають, що він служить для більш глибокого розуміння сенсу вихідного тексту з метою вибору правильної стратегії перекладу прийняття правильного перекладацького рішення. Прихильники функціонального напрямку виходять з того, що в процесі виконання перекладу необхідно встановити функції оригінального тексту і контекст культури реципієнта перекладу.

Література:

1. Durrell G. *The Bafut Beagles*. Penguin Books, 1954. 208 с.
2. Арнольд И. В. *Стилистика. Современный английский язык. Учебник для вузов. 5-е изд., испр. и доп.* Москва: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
3. Бархударов Л. С. *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)*. Москва: Международные отношения, 1975. С. 5-6.
4. Беркнер С. С., Ворошина О. Е. Проблема сохранения индивидуального стиля автора и стиля произведения в художественном переводе (на примере произведений С. Моэма). *Вестник ВГУ, Серия лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2003. № 1. С. 71-73.
5. Брандес М. П., Провоторов В. И. *Предпереводческий анализ текста*. Москва, изд-во «НВИ-Тезаурус», 2001. 224 с.
6. Бузаджи Д. М. Переводчик прозрачный и непрозрачный. *Мосты. Журнал переводчиков*. № 4. 2011. С. 12-27.